

Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yazmalarının Bilgisayar Ortamına Aktarılması = Transferring Ankara University Faculty Of Letter's Manuscripts Into Computerized Environment

Doç. Dr. Doğan Atılğan

Özet:

Türk kültür ve tarihi açısından ve tarihi araştırmalarda çok önemli yeri olan Türk-İslam yazmalarının araştırmacıların hizmetine sunulması bilim hayatına önemli bir katkıdır. Yazmaların taşıdıkları özellikler bakımından elde ele dolaşması ve/veya uygun olmayan koşullarda hizmete sunulması onlara büyük zararlar verecektir. Bunun en iyi çözümü ise değerli kültür varlıklarının tam metin olarak bilgisayar ortamına aktarılması ve hizmete sunulmasıdır.

Bu çalışmada Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kütüphanesinde bulunan çeşitli bilimsel çalışmalarla geçmişe ışık tutacak olan tam bir tarih, bilim ve kültür hazinesi olan yazma eserlerin bibliyografik kontrollerinin yapılması ve kataloglarının yayınlanması, ardından da bilgisayar ortamına atılarak tam metin olarak Türk ve dünya bilim adamları ile araştırmacıların hizmetine sunulması amacıyla başlatılan çalışmalara yer verilecektir.

Abstract:

It is a significant contribution to scientific life presenting Turkish-Islamic manuscripts' to researchers, which have great importance in Turkish culture and history and historical researches standing point of view. Manuscripts might be injured because of inappropriate conditions and/or circulation from hand to hand. The best solution is to transfer those precious cultural existences into computerized environment as a whole text. In this paper, bibliographic control and catalogue publication of different scientific studies and manuscripts at Faculty of Letter's library will be explained. Their transfer into computerized environment as a whole text to serve Turkish and international scientists and researchers will be described.

Giriş

Üniversitelerde akademik yönde yapılacak çalışma ve araştırmalar sırasında güncel yayınların olduğu kadar, geçen yüzyıllarda çok çeşitli konularda yazılmış yazmaların da önemli katkısı bulunmaktadır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, çok değerli yazmaları içeren büyük bir koleksiyona sahiptir. Bu koleksiyon Süleymaniye Kütüphanesi ve Milli Kütüphaneden sonra Türkiyede üçüncü büyük dermeye sahip kütüphane durumundadır. Ancak Türkiye genelindeki yaklaşık 600 bin yazmadan söz edilir ve bunların büyük çoğunluğunun bibliyografik denetimi de henüz gerçekleşmemiştir. Milli kütüphanenin son zamanlarda çıkardığı ve yaklaşık 80 bin fişin

yer aldığı CD den sonra DTCF deki yazmaların tümünün bibliyografik denetiminin yapılmış olması ve bilgisayar ortamına aktarılmaya başlanması önemli bir çalışmadır.

DTCF'deki Durum

DTCF Kütüphanesinde bulunan yazmalar Ahmet Celalettin Baykara, Mustafa Con, İsmail Saib, Hilmi Bayhan gibi ünlü koleksiyonculardan satın alma ve çeşitli şahıslardan değişik dönemlerde bağış yoluyla edinilmiştir.

Yukarda belirtilen Hilmi Bayhan kitapları Mustafa Con Koleksiyonu içindedir. Baykara kitapları ise Üniversite A ve B koleksiyonunu oluşturmaktadır. Bağış yoluyla sağlanan ve değişik yerlerden alınan yazmalar ise müteferrik I ve II koleksiyonunu oluşturmaktadır. Bu yazmaların sayısal dağılımı işe şöyledir.

Muzaffer Özak I ve II: 2330 cilt

Mustafa Con A, B ve C: 868 cilt

Üniversite A, B: 499 cilt

İsmail Saib Sencer I, II: 10449 cilt

Müteferrik I, II: 914 cilt

Bu koleksiyonlar yaklaşık 15.000 cilt yazma eser içermektedir. Bazı kitapların içerisinde birden fazla eserin de yer aldığı göz önünde bulundurulursa, bu sayı yaklaşık 35.000 esere ulaşmaktadır. Edebiyat, tarih, coğrafya, dilbilim, fen bilimleri, felsefe, din konularının ağırlık taşıdığı bu yazmalar arasında Hicri III., IV. ve V. yüzyıllarda yazılmış son derece değerli eserlerin yanında bizzat yazarlarının kaleminden çıkmış olanlarda bulunmaktadır. Bu değerli yazmaların maddi imkansızlıklar sebebiyle bu güne kadar bakımı, koruması yapılamamış ve katalogları hazırlanarak yayınlanamamıştır..

Çeşitli bilimsel çalışmalarla geçmişe ışık tutacak olan tam bir tarih, bilim ve kültür hazinesi olan bu yazmalar, bibliyografik tanımları ve kontrolleri tamamlanarak yayımlanacak kataloglarla Türk ve dünya bilim adamları ile araştırmacıların yararlanmasına sunulmalıdır. Elverişsiz bir ortamda tutulan, sıcaklık, nem, toz, mikroorganizma ve böcek tahribatına uğramış ve halen de uğramakta olan bu değerli yazma koleksiyonlarının yeni teknolojiler kullanılarak bibliyografik denetimlerinin yapılması kataloglarının yayımlanması gerekmektedir. Daha sonra yazma orijinallerinin

bilgisayar ortamına aktarılarak yazmalara ait bilgilerden yerli ve yabancı araştışıcılar, öğretim üyeleri ve öğrencilerin yararlanmalarının sağlanması; bu yazmaların yıpranma durumları belirlenerek restorasyon ve konservasyonlarının gerçekleştirilmesi bilim dünyası ve Türk kùltür hayatına önemli bir katkı sağlayacaktır.

Sayısallaştırma alışmaları:

Yukardaki saptamalar doğrultusunda DTCF Kùtùphanesi yazmalarının bibliyografik denetiminin yapılması ve seçilecek yazmaların bilgisayar ortamına aktarılması amacıyla bir çalışma başlatılmıştır. İki aşamalı olarak planlanan çalışmaya Başbakanlık Tanıtma Fonu, Kùltür Bakanlığı aracılığı ile İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Mùdùrlùđü İl Özel İdareleri Fonundan maddi destek sağlanmıştır. Ayrıca SUN System (Stanford University Network) Server ve bununla ilgili donanımı bağışlamıştır.

İlk aşamada yazmalara ait bibliyografik bilgiler hazırlanarak, form-fişlere hazırlanmıştır. 15.000 cilt yazma için yaklaşık 35.000 fiş hazırlanmıştır. Bu fişlerin kontrol ve düzeltmeleri son aşamdadır. Mayıs 2005 içinde fiş hazırlama işi bitirilmif olacaktır. Yaklaşık 35.000 eser için oluşturulan bu fişlerin bir kısmı veri tabanına aktarılmıştır. Ancak projenin başlangıç yılında sadece bilgi depolama amacı ile access ortamında hazırlanmış veri giriş programı ihtiyacı karşılamaz olmuştur. Kaydedilen verilerin aktarılabileceği ve günümüz teknolojilerine uygun ve ihtiyacı tam olarak karşılayacak bir yazılım için de araştışmalar son aşamdadır.yeni yazılımın temel özellikleri ise şöyledir.

- Yazılım MySQL/PostGreSQL/MSSQL veri tabanı yapılarını kullanabilecektir.
- Bilgilerin özelliklerine göre Latin alfabesi ve/veya Arap alfabesi kullanılabilir.
- Latin alfabesi ile : Kùtùphane yer numarası, Dili, Konusu, Telif yeri, telif tarihi, İstinsah yeri, tarihi, cilt, yaprak, satır, sùtun sayısı boyut, resim/minyatür, yazı alanları, mürekkep, fiziki durum, Tezhip, Manzum, Mensur, Takip kelimesi, Yazı türü, Kağıt türü, Ketebe kaydı, Derkenar bilgileri kayıt edilecektir.
- Arap alfabesi ile ise de Yazmanın başi ve sonu yazılacaktır.

- Hem Latin hem de Arap alfabesi girişi yapılacak çift alanlar: Yazar, Eser, Mütercim, Müstensih ve konusu.
- Her iki alfabenin de aynı anda kullanılacağı alanlar: Zahriye, İçerik bilgileri ve ek bilgilerdir.
- Veri giriş/düzeltilme sırasında aşağıdaki alanlar için otomatik olarak otorite dizini hazırlanacak ve veri giriş sırasında daha önceki girişlerden elde edilen otorite dizininden seçme yapılabilecektir: (Yazar adı, Konu no, Eser adı, Mütercim, Müstensih, Müzehhip, Kitabın Konusu)
- Eserlerin ilk ve son yapraklarının görüntülerinin daha sonra eklenebilmesi amacı ile gerekli alanlar hazırlanacaktır.
- Yazılım bir web sayfası ile internet ortamından kullanılabilir nitelikte olacaktır.
- Hazırlanacak olan sorgulama yazılımı ile belirtilecek olan tüm alanlarda birleştirmeli (aynı anda birden fazla alan için sorgulama yapılabilen) sorgulama ve raporlama yapılabilecektir. Sorgulama işleminde de alan tanımlarında belirtilen alfabeler kullanılabilir.
- Sistem aynı anda her iki alfabenin de kullanılabilmesine olanak tanıyacak, Yazar adını Latin alfabesi, eser adını ise Arap alfabesi ile belirtip sorgulama yapabilecektir.
- Yapılan sorgulama sonucunda elde edilen veriler RTF/MSWord/XML dosyası olarak aktarılabilir.

Veri tabanına aktarılan ve bundan sonra aktarılabilecek bilgilere bağlı olarak yazmaların kataloğu oluşturulacaktır. Böylelikle projenin birinci aşaması tamamlanmış ve DTCF yazmalarının bibliyografik denetimleri gerçekleştirilerek bilim hayatının hizmetine sunulmuş olacaktır.

Projenin ikinci aşaması ise bibliyografik denetimi gerçekleştirilmiş yazmalardan; uzmanlar tarafından konu, değer ve orjinallik değerlendirilmesi sonucu seçilenlerin öncelikli olmak üzere; bilgisayar ortamına aktarılarak internet üzerinden tam metin olarak kullanıcıların hizmetine sunulacaktır.

İkinci aşamaya kaynaklık oluşturması açısından çalışmalar başlatılmış ve bu aşama içinde Almanya RUHR Üniversitesi ile işbirliğine gidilmiştir. Üniversite ile

protokol imza aşamasındadır. Üniversite Avrupa Birliği Eğitim Fonundan Teknik destek sağlayacaktır. Bu amaçla bir pilot çalışma başlatılmış örnek seçilen bir kısım yazmanın bilgisayar ortamına atılması sağlanmıştır.

Çalışma Düzeni:

Kütüphaneci ve yazma konusunda uzman öğretim üyeleri tarafından hazırlanan fiş formu Eski Türk Edebiyatı, Arap Dili ve Edebiyatı, Fars Dili ve Edebiyatı ve Tarih Bölümlerinin öğretim elemanlarından oluşturulmuş uzman bir ekip tarafından doldurulmuştur. Bu fiş üzerinde: Yazmanın koleksiyon adını da içeren kütüphane numarası, yazarın adı, eserin adı, mütercimi, müstensihi(kopya eden) Müzehhibin (süsleyici) adı, yazmanın başı ve sonu(orijinal harflerle), telif yeri, telif tarihi, (yazılış yeri ve tarihi), istinsah yeri ve tarihi(kopya yeri ve tarihi), cilt sayısı, yaprak sayısı, satır sayısı, sütun sayısı, resim veya minyatür bulunup bulunmadığı, kağıt boyutu, yazı alanı boyutu, cilt özelliği, mürekkep rengi, tezhip özellikleri, manzum veya mensur oluşu, takip kelimesi bulunup bulunmadığı, yazı türü, kağıdın filigranlı olup olmadığı, ketebe kaydı, derkenarda herhangi bir bilgi bulunup bulunmadığı, zahriyedeki bilgiler, içerikle ilgili bilgiler ve eserin konusu bulunmaktadır.

Yazma fişini hazırlayan uzman yukarda verilen bilgileri varsa fişini hazırladığı yazmadan, yoksa çeşitli yazma kataloglarından araştırarak, kaynakların izin verdiği ölçüde bilgileri tamamlamıştır.

Hazırlanan fişler doldurulduktan sonra üst düzey uzman veya uzmanlar tarafından kontrol edilmektedir. Bilgisayara girilen fişlerin çıktıları da yine uzman/uzmanlar tarafından kontrol edilmektedir.

Veri tabanı oluşturulan yazma eserlere ait bilgilerin ilmi araştırma yapanlar tarafından kullanılabilmesi ve yazmaların internet üzerinden hizmete sunulması için ara yazılım ayrıca sağlanacaktır.

Bilgisayara girilen yazmalara ait bilgiler ile bilgisayar ortamına aktarılan yazmaların orijinaleri CD 'lere kaydedilecektir.

Yazmalara ait verilerden yararlanarak oluşturulacak basılı kataloglar ciltler halinde yayınlanacaktır.

Bütün bu işlerin yanında, raflardan indirilen yazmalar uzman veya uzmanlar tarafından kontrol edilerek onarma ve koruma işlemine alınacak olanların tespiti yapılacaktır.

Diğer önemli bir husus da söz konusu yazmaların bugün bulunduğu ortamın uygun olmadığıdır. Bu sebeple yazmaların konulduğu dolapların değişmesi, nem ve yangından koruma yönünde uzmanlar tarafından belirlenecek önlemler alınması gerekmektedir. .

Sonuç:

Türk kültür ve tarihi açısından ve tarihi araştırmalarda çok önemli yeri olan Türk-İslam yazmalarının araştırmacıların hizmetine sunulması bilim hayatına önemli bir katkıdır. Yazmaların taşıdıkları özellikler bakımından elde ele dolaşması ve/veya uygun olmayan koşullarda hizmete sunulması onlara büyük zararlar verecektir. Bunun en iyi çözümü be değerli kültür varlıklarının tam metin olarak bilgisayar ortamına aktarılması ve hizmete sunulmasıdır. Ancak yazmanın fiziksel özellikleri ile ilgili araştırma yapacaklara uygun koşullar sağlanarak yazmalardan hizmet verilmelidir.

Yazmaların bilgisayar ortamında hizmete sunulmasının ilk koşulu onların elektronik kataloglarının hazırlanmasıdır. İnternet ortamında hizmete sunulacak bu katalogların incelenmesi sonucunda isteklilere tam metin hizmet verilmelidir.